

ПРИЛОЗИ ИЗ ИСТОРИЈЕ ПОМОРСКЕ ПРОШЛОСТИ
 БОКЕ КОТОРСКЕ И ЦРНЕ ГОРЕ
 У ЧАСОПИСУ ПОМОРСТВО — СПЛИТ

I/1946, II/1947, III/1948, IV/1949, V/1950, VI/1951, VII/1952, VIII/1953, IX/1954,
 X/1955, XI/1956, XII/1957, XIII/1958

Поморство — часопис за поморска питања — објављивало је у појединим својим бројевима и прилоге из поморске прошлости Боке Которске и Црне Горе. Већина тих прилога, по самој природи часописа Поморство, нијесу ни могле бити строго научне студије, попраћене научним апаратом, него су то пригодни или научно-популарни прилози намијењени широком кругу поморске читалачке публике. Они су по свом квалитету прилично разноврсни, неки од њих само репродукују већ познате чињенице, а неки приступају и обради нових тема, што се нарочито може рећи за монографије о животу и раду поморских капетана. Узети у цјелини, прилози ипак унеколико дају грађу за историју поморске прошлости Боке Которске и Црне Горе, те их можемо сматрати извјесним доприносом тој тематици, којој се доскора није у историографском обрађивању поклањала она пажња која би била достојна њеног значаја и обиља материјалних података. Управо из тих разлога пришло се објављивању овог приказа, чија је намјера не толико критички осврт на све те прилоге, колико да се њиховим груписањем на једном мјесту и приказом у једној цјелини учине приступачнијим нашој поморској историографији.

Прилози о животу и раду појединих бокелских помораца, по својој бројчаности и интересантности, долазе на прво мјесто. Ове монографије претстављају један од бројних дијелова будућег мозаика о славној епопеји храбрих помораца Боке Которске, који су, пловећи под разним заставама, у разним историским периодима, увијек остајали одани синови свога родног краја и у крајњој линији дјелали на његову добробит.

Ц. Фисковић (*Подвиг капетана Желалића*, II/8, стр. 28—31), на основу новопронађеног писма фрањевца Стјепана Баука из Макарске и досадашње литературе, освјетљава јуначки подвиг кап. Желалића из године 1760. Кап. Желалић, заробљен од Турака неколико година раније, био је заслужњен на галији „Велика султанија“, гдје је организовао заробљене хришћане и након дуже борбе успио да савлада дио турске бродске посаде који тога дана није био изашао на копно. Освојеним бродом допловио је на Малту, гдје је за овај подвиг проглашен малтешким витезом.

П. Шеровић (*Јунаштво и вјештина кап. Јована Мирковића*, VIII/5—6, стр. 219) даје приказ борбе кап. Мирковића са француским гусарима године 1800 код Сардиније. Послије дугочасовне борбе, поред тешких губитака малобројне посаде и лично

тешко рањен, успио је да се одбрани. За овај подвиг био је одликован од аустриског владара златном колајном и великом медаљом за храброст.

М. Злоковић (*Томо Милиновић — Морињанин*, IX/4, стр. 231). Томо Милиновић је најприје био поморац, а касније је учествовао у Првом српском устанку као артиљерац. Поткрај устанка преузео је ливење топова. Послије пропасти устанка одлази у Русију, гдје је написао два дјела о ратовању у Србији, која је објавио Сима Милутиновић — Сарајлија средином прошлог стољећа. Његов прозни спис о историји словенског приморја, који је такође био узео Сарајлија, изгубљен је.

Н. Луковић (*Пут око свијета капетана Визина*, II/4, стр. 34—37) описује путовање капетана Визина са Прчања на брику „Спленид“ око земаљске кугле од 1852 — 1859. Опис путовања дат је на основу исказа кап. Визина пред специјално формираном комисијом у Трсту, а објављеног у *Annuario Marittimo* за 1860 годину.

Иг. Злоковић (*Кап. Владо Ивелић*, XII/12, стр. 542—543) приказује поморску каријеру познатог бокелског поморца и писца „Успомена“. Ово белетристичко дјело из поморског живота, које обухвата временски период од краја прошлог до почетка овог стољећа, свједочи о неравноправној али дивовској борби наших једрењака са паробродима, и њихову пропаст коју је поспјешила аустриска поморска политика вођена на штету бродарства малих градова нашег Приморја.

На живот и рад бокелских поморских капетана из прошлог или с почетка овог стољећа, који су се истакли у разним приликама, односе се и ови краћа прилози: М. Злоковић, *Кап. Нико Шеровић* (XIII/8—9, стр. 244—245). Нико Шеровић, родом искрај Херцегновог, дјелао је као поморац у другој половини XIX стољећа. — У прилогу *Кап. Јован Пјешивац* (X/1, стр. 30) исти аутор доноси податке у кап. Пјешивцу, такође родом из околине Херцегновог, који се истакао у Руско-турском рату 1877—78 и био одликован од руског цара. На повратку из Русије објавио је у Задру своје путописне биљешке. — Миливој Милошевић (*Кап. Марко Томановић*, X/7, стр. 248) приказао је борбу кап. Томановића са гусарима године 1826. — Иг. Злоковић (*Петар Замбелић*, X/10, стр. 373). Замбелић, родом из Боке, истакао се у Чилеу на истраживањима непознатих обала Магеланова Мореуза и Огњене Земље крајем прошлог стољећа. Био је главни стручни експерт чилеанске ратне морнарице за навигациона питања. Нестао је приликом трагичног завршетка једне енглеске експедиције у водама Патагоније 1907 године. О његовом дјелању доста је писано у страниој литератури. — В. Ивошевић (*Кап. Андро Ђурковић*, XII/5, стр. 194). Кап. П. Шеровић (*Комодор Марко Т. Дапчевић*, XI/3, стр. 99—100). Дапчевић, родом из Доброте, живио је у другој половини XIX стољећа. Поред активног поморског живота

учествовао је и у раду Славјанске читаонице у Доброти. — Иг. Злоковић, *Кап. Еуген Сбутега* (XII/12, стр. 543).

Побуна морнара у Боки Которској 1918 третирана је у неколико прилога поводом годишњице овог догађаја.

А. Лепеш (*Тридесетгодишњица побуне морнара у Боки Которској*, III/2, стр. 74—75) доноси пригодни чланак с акцентом на револуционарни моменат побуне.

М. Злоковић (*Ђуро Бакоч, револуционарни командант ратног брода „Рудолф“*, IX/11, стр. 602—603), на основу успомена евоцираних у разговору са Бакочем, доноси податке о припремама и о самом току побуне и у најглавнијим цртама Бакочево преузимање команде на бојном броду „Рудолф“ по наређењу бродског комитета. Интересантни су наводи о непријатељском држању морнара њемачке и мађарске народности. Аутор није заузео критички став према подацима Бакоча, који имају извјесну вриједност, јер су дати од директног и активног учесника у побуни, али се не смије губити из вида да је временски распон од тридесет година од збивања тих догађаја без сваке сумње имао свој учинак на памћење појединих детаља или, што је још важније, на њихову интерпретацију.

И. Злоковић (*Побуна морнара у Боки*, XIII/3, стр. 66—68), у најглавнијим цртама, на основу изјава учесника у побуни који и данас живе у Боки Которској, потсећа на поједине моменте из побуне морнара. Писац не улази у критичку анализу тих изјава, што није ни била сврха овог пригодног прилога.

А. Калпић (*О которској побуни*, XIII/3, стр. 69—70) објављује дио чланка публикованог на француском језику „*Les marins Jugoslaves*” у *Bulletin Jugoslave* у Женеви 1919. Описан је поступак италијанских власти према авијатичарском официру Антуну Сасену, који се за вријеме трајања побуне пребацио, ради успостављања контакта са Антантом, авионом у Италију, али је одмах био интерниран од стране италијанских војних власти. Италијани су и њега као и друге бјегунце из аустро-угарске морнарице третирали као војног заробљеника и нијесу били вољни да им дозволе било какву акцију у Италији, нити су примали њихову попуњавајућу сарадњу.

Разне теме из историје Боке Которске, углавном од XVII стољећа наовамо, обрађене су у већем броју прилога.

П. Шеровић (*Из поморске прошлости града Пераста у Боки Которској*, X/9, стр. 328) осврће се углавном на млетачки период владавине Перастом. Опширније је приказан Пераст у XVII и XVIII стољећу, борбе са Турцима, поморски подвизи његових житеља, а напосе допринос у одржавању новог поморског кадра.

М. Злоковић (*Одбрана Пераста 1654 од Турака*, IX/9, стр. 487—488) приказује поход Турака на Пераст, који је извршен као реванш за перашки препад на Рисан неколико година прије тога.

Пераштани су успјели, послуживши се добром тактиком, да се одбране од преоћних турских снага, те је нападач био приморан да се повуче с великим губицима.

Иг. Злоковић (*Поморске школе у Боки Которској*, V/2, стр. 80—82). Послије утврђивања доприноса Пераштана у изучавању поморског кадра у XVIII стољећу, Злоковић износи у главним цртама рад поморских школа у Херцегновом и Котору у XIX и почетком XX вијека.

Милош Милошевић (*Качић и Бока*, X/8, 300—301). Качић је у другом издању својих „Разговора“ опјевао подвиге „каторских витезова“, који су у највећем броју били Пераштани, затим борбе око заузећа Херцегновог и неке виђеније Доброћане. За неке пјесме Качић се служио историским подацима Тонка Мрнавића, које треба критички прихватити. Аутор овог прилога не иде даље од ове констатације.

А. Милошевић (*Поморско право у статутима наших градова и отока*, II/9, стр. 33—35) разматра између статута осталих градова и оне чланове Которског статута који се односе на поморско право. Милошевић сматра да су ови дијелови Которског статута дословно преузети из Дубровачког статута. На крају прилога закључује да поморско право третирано у млетачком статуту, као и у статутима сјеверних градова Јадрана и у Дубровачком статуту, те по њему и у статутима јужних градова, није продукт ни млетачког ни дубровачког законодавства, већ је то једно те исто обичајно поморско право обрађено у млетачкој и дубровачкој редакцији. — У прилогу *Наше везе са Русијом датирају много деценија* (I/1, стр. 24—27; I/2, стр. 22—25; I/3, стр. 18—20) исти аутор, на основу необјављене архивске грађе Задарског и Дубровачког архива, обрађује раздобље руске владавине у Боки 1806—07. Борбе и догађаји у Боки дати су доста опширно и са много података.

С. Векарић (*Бокелски бродовласник Шпиро Гопчевић*, VI/11, стр. 350—351). Шпиро Гопчевић, један од најпознатијих бокелских бродовласника, доживио је врхунац бродовласничке дјелатности средином прошлог стољећа. Његова флота 1853 године броји 21 једрењак и два мала пароброда са укупно 8341 т. У сувласништву са другим Бокелима посједовао је још неколико бродова. Скоро сву посаду и највећи дио бродских официра сачињавали су Бокели. Гопчевићева фирма долази под стјечај у вријеме Кримског рата, када је пропао највећи дио закуљеног жита стокованог у црноморским пристаништима.

—ко— (*Антун Милошевић — хисторичар поморства Боке Которске*, XIII/1—2, стр. 46) даје, уз кратке биографске податке бокелског историчара А. Милошевића, и легитимчан преглед његових историографских радова. Библиографија није потпуна, а није дат ни суд о појединим радовима.

Рад Поморског музеја у Котору повремено је праћен у овом часопису. И. Злоковић (*Кроз Поморски музеј у Котору*, IX/7—8,

стр. 417—418) упознаје читаоце са експонатима Музеја, осврћући се и на историјат поморства у Боки. — Анонимни аутор даје приказ III свеске Годишњака Поморског музеја у Котору (X/8, стр. 258), а Р. Барбалић приказује VI свеску Годишњака (XIII/12, стр. 370), са освртом на поједине прилоге.

На поморску прошлост Црне Горе односе се само три прилога, која бацају доста новог свјетла на овај дио прошлости Црне Горе, који до прије скоро неколико година није ни дотакнут.

Д. Франетовић (*Први црногорски наутичари и стројари*, XII/5, стр. 194—195) објављује одломак из свог дјела „Прилози историји поморства и рибарства Црне Горе“. Црна Гора тек Берлинским конгресом добија излаз на море. Дотада Црна Гора није имала властиту морнарицу и Црногорци су пловили на бродовима под аустриском заставом, као ниже бродско особље. Први подаци о похађању наутике у Котору од стране Црногораца датирају из друге половине XIX стољећа. Пошто је Улцињ припојен Црној Гори, депутација тога града 1880 моли књаза Николу да отвори поморску школу, што књаз обећава, али не спроводи у живот. Црна Гора није имала материјалних средстава за издржавање наутичке школе, те је била присиљена да тражи стипендије за своје ђаке од Аустро-Угарске. У споразуму са аустриском владом два црногорска ђака добијају стипендију за школовање у Котору, гдје су завршили наутику 1886. Каснијих година Наутичку школу у Котору похађало је више црногорских ђака. Истих година два црногорска младића учила су стројарство у Трсту. Тек после 1918 мијења се ситуација и которска наутика постаје приступачнија црногорским ученицима.

Н. Мартиновић (*Крсто В. Мартиновић*, прилог проучавању црногорског поморства, X/6, стр. 191—192). Крсто Мартиновић истакао се као поморац на прелазу прошлог и овог стољећа. У Првом свјетском рату био је командант црногорског пароброда „Пјесник“ и пловio по јужном Јадрану, гдје је имао и један тежак сукоб са њемачком подморницом.

И. Злоковић (*Четрдесетгодишњица медовских жртава*, XII/11, стр. 505) евоцира трагично потапање добровољаца из Сјеверне Америке 5 I 1916 године на броду „Бриндизи“, који је на улазу у Медовски Залив наишао на мину и потонуо. Том приликом је страдало 350 добровољаца.

Љ. Доклестић